

krétně z Chattuše (14.-12. stol. př.n.l.). Tím končí první část knihy, zpracovaná J. Proseckým.

Druhou část „Sumerské básně o Bilgamesovi“ napsal B. Hruška. I jeho úvod k textům je velmi důkladný. Vlastně jsou to celé dějiny sumerské literatury v kostce. Začíná se úvahou o původu a rázu sumerštiny, shrnutím hlavních rysů sumerského náboženství i základních typů sumerské literatury a sumerských škol, kde byla tradována. Pak se autor podrobně rozepisuje o sumerských kořenech eposu. Jeho hrdina má poněkud odchylné jméno – Bilgames. V úvaze nad zprávami o potopě zmiňuje Hruška zajímavou hypotézu, že někdy v 6. tisíciletí př.n.l. došlo k zaplavení černomořské pánve vodou ze Středomořského moře. To prý způsobilo migrační vlny obyvatel a s nimi i rozšíření tradice o potopě. O ní mluví už sumerské texty zde přeložené. Další stať je „Bilgames a Akka“ o králi města Kíše, který s Bilgamesem válčil. Válka skončila smírem. „Bilgames a Chuvava“ je příběh, známý z pozdějšího tvaru eposu. Sumerské vyprávění se však od pozdějšího akkadského značně odchylně. – I další stať je známá: „Bilgames a nebeský býk“. Také zde nově nalezené texty značně posunuly starší tvar příběhu. Zhruba stejně je tomu u příběhu „Bilgames, Enkidu a podsvětí“. Zápletku známe z akkadské verze, řada motivů je však odchylná. Zcela nově je vyprávění „Bilgamesova smrt“, z akkadských textů neznámé. Tabulky byly nalezeny teprve zcela nedávno, v devadesátých letech 20. stol. Líčí se tu Bilgamesovi umírání a jeho pohřeb na dně Eufratu. Tím končí druhý díl knihy o sumerských textech.

Poslední a nejkratší část knihy (s. 331-352) z pera M. Rychtaříka se jmenuje „Chetitická verze eposu o Gilgamešovi“ a předkládá ohlasy eposu v chetitické řeči i kulturní oblasti.

V závěru knihy čtenář najde přehlednou mapku Mezopotámie (s. 353), užitečný „Výkladový slovník vlastních jmen“ (s. 355-362) a důkladný „Seznam pramenů a literatury“ (s. 365-385). O „slovu o autorech“ (s. 386-387) už byla zmínka. Pro vědeckou práci tohoto druhu jsou zcela nezbytné rejstříky: je tu jmenný i věcný (s.

388-406), a rejstříky citací – biblických a z *Iliady* a *Odysseie* (s. 406-407). Na posledních třech stranách knihy je poměrně podrobný obsah, který umožňuje dobrou a rychlou orientaci v celé knize.

Co závěrem? Česká literatura tu byla obohacena o závažné dílo. Je to základní klasický text, rozhodně nejvýznamnější z mezopotamské kulturní oblasti. Měl neobyčejný ohlas nejen ve starověku, ale i v nové době. Od jeho znovuobjevení v Aššurbanipalově knihovně a uveřejnění G. Smitheem v roce 1872 kolem eposu stále kroužili jak badatelé o starověku, lingvisté a historikové, tak i religionisté a filozofové. Ale také umělci, zvláště literární. Proč? Něco jsme si už naznačili: Není to jen plastický obraz staré doby. Je to zároveň zrcadlo všelidských tužeb, úzkostí i nadějí, model boje se zlem i pouti za životem a jeho pravým smyslem. Gilgameš končí tragicky. Pouto smrti nebylo prolomeno. Zbývá nám všem opravdu jen pohled do podsvětí, jak jej líčí XII. tabulka? Anebo – spíše – je velikost Gilgamešova poselství prostě v tom, že nás nutí neobejít laciné poslední otázky?

JAN HELLER

Pavel Čech (ed.) Pocta profesoru Jaroslavu Oliveriovi,

**Praha: Univerzita Karlova –
Karolinum 2003, 245 s.**

Adresátem sborníku je známý profesor Filozofické fakulty UK, vynikající znalec semitských jazyků, zvláště hebrejštiny a arabštiny, který se právě dožil sedmdesátin. V úvodní poznámce říká editor, že sborník se poněkud liší od standardních děl tohoto druhu: Autory příspěvků jsou výhradně současní či relativně nedávni Oliveriovi studenti. Pak editor stručně líčí strukturu sborníku a děkuje spolupracovníkům. – Po úvodu editora je tu *laudatio* z pera Oliveriova učitele Stanislava Segerta. Učitel tu vzpomíná, jaký byl J. Oliverius vzorný stu-

dent, jak se od počátku soustřeďoval na lingvistickou stránku oboru a jak je dobré, že mohl – narodil od emigrovavšího Segerta – v Praze učit podstatně víc studentů než jeho dřívější učitel. Je to milé, když takové *laudatio* k sedmdesátce mohl napsat starý a světově proslulý učitel jubilanta.

Obsah knihy, umístěný ještě před úvody, ukazuje přehledně strukturu knihy. Má čtyři díly: 1. Starověký přední východ (4 články); 2. Judaistika (5 příspěvků); 3. Arabistika (3 články); 4. Překlady (4 příspěvky). Po tomto jádru sborníku následuje ještě bibliografie prof. Oliveria, seřazená chronologicky od roku 1957 do současnosti, v každém roce přibližně 3 až 6 či 7 statí nebo knih. To je pozoruhodné dílo obsahující práci téměř půlstoletí. Kniha končí seznamem použitých zkratek.

Podívejme se na jednotlivé příspěvky sborníku. První část, nadepsaná Starověký přední východ začíná článkem Kláry Břeňové „Eden – ráj na zemi a sídlo bohů“. Autorka se v článku zabývá staroorientálními obdobími známého biblického příběhu o ráji. Zvláštní pozornost věnuje obdobím z Ugaritu a Mezopotámie. Její průhledy, velmi konkrétní, přesně doložené, a proto zcela přesvědčivé, přinášejí exegetické obohacení známé biblické stati a ústí do souhrnu, že biblický příběh o ráji „znázorňuje modelové vztahy lidského a božského světa“.

Druhá stat z pera Miroslava Bárty má název „Syropalestina a Egypt v době Abrahamově: Pohled z Egypta“. Autor zde snesl řadu zajímavých archeologických údajů, osvětlujících situaci Egypta v různých obdobích jeho dějin. Je tu i přehledná mapka a ilustrace. Autorovo hypotetické datování Abrahama do 22.-21. století př.n.l. se však zdá recenzentovi málo přesvědčivé. Archeologické argumenty autora článku jsou svůdné, ale biblické zprávy o Abrahamovi prošly tak vydatnými legendarizujícími úpravami, že je celá „Abrahamova historie“ vydatně „na vodě“. Bárta však ví, že je tu vše složité, říká sám, že „otázka, zda Abraham existoval či nikoli, a zda tedy rovněž pobýval v Egyptě, zůstane zřejmě navzdory nevyřešena“ (s. 33). Nemohu k tomu nedodat staré diktum S. Danka: Abraham neexistoval, nebo existoval? Ale jak! – Re-

čeno srozumitelně: Abraham, jako ostatně i řada postav staré doby, se stává jakousi literární a spirituální realitou teprve v tradici. Historický však je dobový kolorit a životní sloh praoteckých postav, a to ukazuje autor článku velmi zřetelně. Klíčem k povaze tradičního procesu je příběh o Sinuhetově souboji s obrem: Bárta správně usuzuje, že tento příběh doputoval z Egypta až do jižní Syropalestiny a inspiroval tradenty, kteří pracovali na Davidově aureole. Závěr článku je přesný, cituji doslova: „Bible je v líčení poměrů v době Abrahamova putování velmi realná a pro její líčení lze nalézt oporu i v pramenech, pocházejících z území starověkého Egypta.“ (s. 34).

Perlou sborníku je článek Pavla Čecha „Česká knížata a ugaritští králové“. Je v něm velmi cenný vědecký přínos – oprava konvenčního pojetí genealogie ugaritských králů. Začíná precizní metodickou poznámkou, která je velmi důsažná pro celou práci: „Přistupovat ke zkoumaným náležům primárně jako ke svébytnému literárnímu dílu, nikoli hodnověrnému historickému pramenu, tendenci, kterou nelze na poli ugaritologie rozpoznat ani u prominentních badatelů“ (s. 43). Problém je v tom, že nalezené seznamy ugaritských králů se neshodují. Různí badatelé navrhuji různé, vesměs málo věrohodné úpravy. Autor článku nejenže předkládá své nové řešení, ale také je přesně jak lingvisticky, tak religionisticky zdůvodňuje. Svůj pohled pak ilustruje na analogii s genealogií českých bájných knížat, kterou interpretuje v navázání na dílo Z. Kalandry myticky. Celý článek mne velice zaujal a zcela přesvědčil, nejen svým výtěžkem, ale také metodicky.

Posledním článkem prvního dílu je práce Jany Mynářové „Jeruzalém v amarské korespondenci“. Je to pilná a pečlivá práce, rozebírající Abdi-Chebovy dopisy faraónovi do Achetatonu. O dopisech se ovšem ví, především od klasické edice Knudtzonovy (1905-1917, 1964; nyní jsou ovšem po ruce i edice čerstvější). V článku je přehledně uspořádán všechen závažný materiál včetně rozboru jak jména, tak postavy vladaře Abdi-Cheba. Nado je tu také – pokud vim poprvé v češtině – úplný překlad všech jeho zachovaných dopisů. To je velice užitečné.

Díl, nazvaný Judaika, začíná prací Pavla Sládka „Gramatická terminologie v Rašihó komentářích“. Autor pečlivě posbíral příslušné výrazy a shrnul je do abecedního přehledu. Každý výraz je opatřen průměrnou vysvětlivkou. Je to užitečná přípravná práce pro budoucí obsáhlejší průzkum vývoje hebrejské gramatické terminologie.

Další příspěvek „Micvot podle Mahara-la“ napsala Zuzana Strouhalová. Probírá dějiny termínu *micvot*, osvětluje různá zdůvodnění, proč je dodržovat, a pak vykládá Maharalovo pojetí podle jeho spisu *Ner micva* z roku 1600. Tam Maharal vychází ze symboliky světla čili Chanuky a říká, že *micva* se podobá plameni, kdežto *tóra* je světlo. Tak *micva* leží v bodu *emca*, tj. zprostředkovává kontakt mezi hmotným a spirituálním světem. Dodržováním *micvot* člověk „projasňuje“ svět, tj. přibližuje jej k Bohu.

Markéta Rubešová se ve své práci věnovala tomu, jak jsou líčeni „židé v Istanbulu“ v křesťanských cestopisech druhé poloviny 16. století. Z devíti cestopisů, které rozebírala, vyplývá, že jejich autoři sice hledí většinou na židy odmítavě, ale přece jen přijímají stav, kdy židé i křesťané mají pod islámskou vládou stejná práva.

Jedinou slovenskou stát ve sborníku napsal Daniel Polakovič. Má titul „Vypočujte si pesničku peknú“. Jeho tématem je starší pražská poezie v jidiš v 17. a 18. století a její představitelé. Ze známých patnácti autorů písní pražského původu většina byla synagogálními kantory nebo pracovala v hebrejských tiskárnách. Tři byly ženy. Námětem písní byly především události v pražském ghettu.

Poslední článek dílu Judaika napsala Iveta Vondrášková. Nese nadpis „Židovský historismus v Čechách a na Moravě na počátku 19. stol.“. Autorka si vybrala čtyři výrazné osobnosti z této doby, jejichž dílo tu rozebírá. Jsou to Peter Beer, Salomon Löwinoohn, Marcus Fischer a Abraham Trebitsch. Měli v plánu sepsat velké dějiny Židů, ale nedokázali tento záměr realizovat, v jejich díle se mísí vliv tradice, haskaly i moderní dějepisné práce. S konvenčním rozdělením na ortodoxní a osvícenské stanovisko tu nevystačíme.

Třetí díl sborníku má titul Arabistika. Ivana Svobodová tu předkládá práci „Problematika překladu právního jazyka z arabštiny do češtiny na příkladu trestně právní terminologie“. Autorka ukazuje, jak se v arabském právním jazyce, ale i v právním vědomí, odráží různá koloniální minulost jednotlivých arabských zemí.

Velmi odborný příspěvek napsal Petr Zemánek: „Existenciální, lokativní a posesivní konstrukce v moderní spisovné arabštině“. Jde v podstatě o analýzu typu vět, dříve řazených obvykle pod tzv. větu jmennou či bezeslovesnou. Jde o věty, kdy je predikát vyjadřován předložkovou konstrukcí nebo adverbium. Takové věty slouží k vyjádření existenciálních, lokativních a posesivních konstrukcí. Proto je patrně lepší mluvit zde spíše o neverbální predikaci než o větě jmenné.

Poslední příspěvek v oddíle Arabistika pochází od Františka Ondráše: „Postavy ženské egyptské narativní tvorby“. I když materiál práce tvoří díla egyptských spisovatelek zhruba od padesátých let 20. století, jeho přístup je v podstatě psychologický: Literární postavy třídí do tří skupin: (1) Žena hledající svou identitu v kontextu rodinných vztahů; (2) žena hledající svou identitu v kontextu školního prostředí; (3) žena hledající svou identitu v kontextu pracovního prostředí.

Čtvrtý díl sborníku, nadepsaný Překlady, sestává ze čtyř statí: Dita Rukriglová (et al.) přináší v článku „Moše ben Majmon: O lidské povaze“ sedm kapitol z díla Mošeho ben Majmona (1138-1204), který je – jak říká autorka správně – „nejznámějším a nevlivnějším židovským myslitelem středověku“. Přeložen je tu traktát „O lidské povaze“, který tvoří druhou část Knihy vědění, a ta je zase první knihou čtrnáctisvazkového kodexu *Mišne tora*. Jde o eticko-praktické pojednání o člověku, jaký je a jaký by měl být a mohl. Stať nabízí pozoruhodný a zajímavý vzhled do vrcholného myšlení židovského středověku.

Tereza Černá předkládá „Ježíšovy životopisy“. Jde o překlad části knihy *Tam umuad*, která je pozdní revizí židovské legendy *Toldot Ješu*. Vypráví se tu o Ježíšově početí, když „zloduch Josef Pandera“ pod-

vodně zneužil dívku Mirjam. Připojeno je i faksimile původního znění.

Jindřiška Zajíčková přispěla do sborníku překladem z díla Jehudy ben Šlomo al-Charíziho: „Sefardští básníci“ a „Šňatek“. Autor byl uznávaným židovským básníkem a překladatelem (1170-1235). V životě hodně cestoval a ve svém díle uplatňoval bohaté zkušenosti z cest. Jeho dvě povídky v rýmované próze mají orientální půvab.

Poslední příspěvek do sborníku má dvě autorky: Šárku Doležalovou a Magdalénu Křížovou. Je to překlad moderní izraelské povídky „Seder podle Dědečka“, kterou napsal současný spisovatel Etgar Keret (nar. v Tel Avivu 1967). Jde o vzpomínky z mládí, smrt otce a svérázné pohledy dědečkovy.

Sborník, sice jen brožovaný, je střizlivě a zřetelně graficky upraven, dobře prokorigován a příspěvky v něm mají vesměs dobrou úroveň. Ukazují, že mladá generace žáků prof. Oliveria půjde v jeho stopách a budoucnost české orientalistiky je nadějná.

JAN HELLER

Rastislav Kožiak – Vincent Múcska (eds.), Rehole a kláštery v stredoveku,

Banská Bystrica – Bratislava:
Chronos 2002, 212 s.

Aktuální nedostatek domácí odborné literatury týkající se zrodu a rozvoje středověkého monasticismu přivedl sestavovatele sborníku, pracovníky historických pracovišť banskobystrické a bratislavské univerzity, nejdříve k zorganizování vědeckého kolokvia v roce 1999 a poté k přípravě uvedeného, stejnojmenného sborníku příspěvků. Autory, kterými jsou historikové, archeologové a archiváři z různých slovenských vědeckých a pedagogických zařízení, vedla snaha seznámit potenciální čtenáře – především z řad vysokoškolských studentů – se základními etapami vzniku a rozvoje řehol-

ního života křesťanské Evropy ve všech jeho modalitách. Z tohoto záměru pak logicky vyplývá skladba příspěvků.

Pavol Havierník se ujal úkolu objasnit počátky monasticismu na Východě a jeho další vývoj v rámci Byzantské říše. Sleduje působení Antonína Velikého a rozšíření anachoretismu (poustevnictví) v Egyptě, Palestině a Sýrii, aby se poté věnoval přechodu ke koinobitismu (*koinos bios* – společný život), tj. životu v komunitách, které zakládal sv. Pachomios. Za přínosnou lze nepochybně považovat druhou část, která se zabývá rozšířením klášterů v Konstantinopoli (za Justiniána I. jich bylo kolem 80) a celé říši (zde by mohl být výklad i podrobnější, protože většina obecně zaměřené literatury po vylíčení počátků Východ pomíjí a věnuje se dále jen situaci na Západě). Cenné je i uvedení řecké terminologie.

Rastislav Kožiak se zaměřil na specifickou podobu řeholního života a křesťanství vůbec v Irsku. Nová víra proniká do této země na periferii Římské říše v prvních desetiletích 5. století, počáteční etapa je pak spojena s působením sv. Patrika, kterého kupodivu neznají prameny z britského soustředství. Legenda se zde střetává s historikem, podloženou především jeho díly *Confessio* a *Epistula ad milites Corotici*. V průběhu 6. století vznikají významná klášterní centra (např. Clonard, Bangor, Clonmacnoise, Glendalough), která budují v protikladu k existující episkopální (v podstatě pozdně římské) organizaci vlastní organizační strukturu (parochie), přičemž stávající biskupství jsou pohlcena, resp. „monasticizována“ a biskupové jsou zároveň opaty. Základem irské církve se tak stává klášter, jehož opat je úzce svázán se zakladatelským rodem a dosazuje biskupa, pokud jím není sám. Církev se zde adaptovala na sociální podmínky společnosti, která sestávala přibližně ze sta malých, nestabilních organismů (*túath* – „lid“, kmen). Podobou připomínaly nejstarší irské kláštery spíše egyptské osady, než uzavřené komplexy vrcholného středověku, stavebním materiálem bylo dřevo. Oratoria z nasucho kladeného kamene připomínaly obrácené lodě. Neexistovala jednotná řehole, později se začala prosazovat *Regula Monachorum* sv.